

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ

Ірина Володимирівна РИЖУК,

*доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та
права ім. Леоніда Юзькова
<https://orcid.org/0000-0002-5916-3774>*

В багатьох розвинутих країнах досить поширеною є практика запровадження спеціалізованих омбудсменів, які здійснюють свою діяльність в інтересах специфічних груп, що потребують додаткового захисту. Такі моделі можуть бути досить різноманітними – військові омбудсмени (ФРН, Норвегія), омбудсмени з питань охорони здоров'я (Велика Британія, США), омбудсмени з прав дитини (Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Австрія, Ізраїль, Колумбія, Російська Федерація, Литва та ціла низка інших країн), студентські омбудсмени (США, Велика Британія, Канада, Російська Федерація) тощо [1, с. 44].

Тим самим шляхом пішла й наша держава. Так поруч з класичним взірцем парламентського омбудсмена в національному законодавстві містяться положення, які надають правового оформлення спеціалізованим омбудсменам, зокрема: Уповноваженому Президента з прав дитини, бізнес-омбудсмену та Урядовому уповноваженому у справах Європейського суду з прав людини.

Питання запровадження посади спеціального уповноваженого з прав дітей піднімалося за роки незалежності неодноразово. Початок даного процесу знаменує ратифікація Конвенції ООН про права дитини [2] у 1991 р., коли наша держава взяла на себе цілу низку зобов'язань, що ґрунтуються на чотирьох основних засадах: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя дітей; залучення кожної дитини до життя спільноти; відсутність дискримінації. Будучи країною-учасницею Конвенції, наша держава зобов'язана періодично звітувати перед Комітетом ООН про права дитини, надсилаючи один раз на п'ять років звіт щодо становища дітей. На підставі таких звітів, Комітет ООН з прав дитини представляє свої заключні зауваження та рекомендації, які є для держави обов'язковими для виконання задля покращення становища дітей.

Так, за результатами національної доповіді про реалізацію положень Конвенції ООН про права дитини, яку було представлено Україною в січні 2011 р., Комітет ООН з прав дитини вніс 95 зауважень і рекомендацій щодо національної політики, яка здійснюється стосовно дітей. Окрім того, зауваження містили рекомендацію Україні створити посаду Уповноваженого з прав дітей. Також комітет рекомендував вжити заходів для забезпечення цього національного механізму належними людськими і фінансовими ресурсами для гарантування його незалежності та дієвості.

Вищезгадані зауваження було враховано органами державної влади та 11 серпня 2011 р. Указом Президента України було запроваджено інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, на який покладено завдання сформулювати чітку концепцію діяльності та державної політики у сфері захисту прав дітей, їх законних інтересів.

Варто зазначити, що дана інституція не підміняє жоден інший державний орган, вона має свої власні завдання, які визначаються Президентом України: почути кожну дитину, права якої порушено, та зробити все необхідне для їх поновлення; вести моніторинг усіх дій та рішень центральних і місцевих органів влади, які стосуються прав дитини, аналізувати їх на відповідність законодавству, що торкається захисту прав дітей; пропонувати зміни до законодавства та дій всіх без винятку органів влади щодо інтересів дітей.

Положенням про Уповноваженого, затвердженим Головою держави Указом від 11 серпня 2011 р. № 811 «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини», визначено, що Уповноважений Президента України з прав дитини забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері [3].

Створення такої інституції як Уповноважений з прав дитини беззаперечно стало позитивним кроком в забезпеченні прав дітей, але цього недостатньо для успішного його функціонування. Під час діяльності дитячого омбудсмена виникає ряд проблем, усунення яких буде сприяти повноцінному функціонуванню інституту омбудсмена з прав дитини в Україні. Зокрема виникає потреба у внесенні зміни до чинного законодавства, які будуть закріплювати питання щодо запровадження посади регіональних омбудсменів з прав дитини та посилення ролі взаємодії дитячого омбудсмена з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, громадськими правозахисними організаціями. Надзвичайно корисним буде, окрім розширення повноважень омбудсмена, законодавче визначення основних критеріїв оцінки ефективності його діяльності, що на сьогодні, на жаль, відсутнє.

Наступним видом спеціалізованого омбудсмена, правовий статус якого буде проаналізовано є бізнес-омбудсмен, який є порівняно досить «молодим» в нашій державі. Лише у грудні 2014 року Україною було зроблено важливий крок на шляху до покращення умов ведення бізнесу – вперше за історію незалежної України започатковано Раду бізнес-омбудсмена, яку очолює бізнес-омбудсмен. Рада бізнес-омбудсмена представляє та захищає інтереси бізнесу у державних органах. Нова установа покликана забезпечити прозоре ведення бізнесу в Україні. В даному випадку, доречно говорити не про окремого омбудсмена, а про орган, що впливає з відповідних нормативно-правових актів, а бізнес-омбудсмен дану Раду очолює.

Не можемо залишити поза увагою Урядового уповноваженого у справах Європейського Суду з прав людини, який відіграє важливу роль у забезпеченні законності та загального правопорядку. Його правовий статус визначається Положенням про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. [4]. Згідно з даним положенням, Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини є посадовою

особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення представництва України в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також інформування Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду.

Обсяг повноважень Урядового уповноваженого є досить широким, що є цілком зрозумілим з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні, що вимагає активної співпраці за всіма напрямками діяльності Європейського Союзу. У першу чергу, це стосується створення умов для надійної охорони прав та свобод людини і громадянина, що зумовлено кількістю осіб, які звертаються за захистом до Європейського Суду з прав людини, яка постійно зростає. Саме тому на Урядового уповноваженого покладаються такі складні, але напрочуд важливі обов'язки. У той же час, крім обов'язків, Урядовий уповноважений має можливість здійснювати певні права. Він може звертатися із запитом до органів державної влади та органів місцевого самоврядування та отримувати від них необхідні матеріали та інформацію; утворювати експертні та робочі групи, залучати спеціалістів, науковців та експертів до вирішення питань, що належать до його компетенції; звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з метою надання сприяння у здійсненні заходів щодо забезпечення представництва України в Суді та виконання його рішень, а також зі створення необхідних умов для проведення Судом розслідування у справі про порушення Конвенції та вжиття заходів відповідно до його регламенту.

Безумовно, Урядовий уповноважений потребує допомоги у справі забезпечення належного представництва України в Європейському Суді з прав людини. Тому його діяльність забезпечує Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, який утворюється у складі центрального апарату Міністерства юстиції України з правами департаменту. У разі відсутності Урядового уповноваженого його обов'язки виконує керівник Секретаріату.

Діяльності Урядового уповноваженого, пов'язаній з роботою у Суді, а також з інформуванням Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду, сприяє Міністерство закордонних справ через Постійне представництво України при Раді Європи.

Отже, як показує нам аналіз функціонування спеціалізованих омбудсменів, не дивлячись на їх схожу правову природу та основне призначення (забезпечення прав людини в загальному або в окремій сфері, на яку розповсюджується діяльність омбудсмена), механізм функціонування даних інститутів є досить різним. Задля уніфікації норм щодо даних суб'єктів було б доречним дотримуватись однакової позиції хоча б в основних моментах: щодо вимог до даних осіб, системи допоміжних органів, звітування, відповідальності тощо. В загальному, законодавче введення інституту омбудсмена стало важливим кроком у розвитку демократичних процесів спрямованих на подальше зміцнення статусу особи, гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина – основних складових правової держави. Комплексний підхід до вирішення проблеми, що стосується правової бази інституту омбудсмена, дозволяє ліквідувати існуючі проблеми у сфері функціонуван-

ня механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, а також матиме позитивний вплив на стимулювання діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб.

Список використаних джерел:

1. Марцеляк О. В. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні. *Право України*. 2003. № 10. С. 44-48.
2. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН, від 20 листопада 1989 року, що набула чинності 02 вересня 1990 року. URL: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf
3. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>
4. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р., № 784. *Офіційний вісник України*. 2006. № 22. Ст. 1655.